

Otto Liiv 100

Otto Liiv kõnelemas
Õpetatud Eesti Seltsi
100. aastapäeva
juubeliaktusel Tartu
Ülikooli aulas 1938. a.
EFA 0-66570

■ 6. septembril tähistati Eesti arhiivinduse suurkuju Otto Liivi sajandat sünniaastapäeva. Tartus Ajalooarhiivis avati sel puhul Otto Liivi bareljeef, mille autoriks on Tõnis Paberit. Arhiivi vestibüülis pandi üles näitus Otto Liivi elu-loodokumentidest ja tema publikatsioonidest, päevakohasel kõnekoosolekul tutvustasid Otto Liivi elu ja tegevust dr. Enn Küng, dr. Tatjana Šor ja prof. Tiit Rosenberg. Eesti Post andis välja eriümbriku, millel on foto Otto Liivist arhivaaridest kolleegide keskel ja tekst: “Otto Liiv (1905–1942) oli Riigi Keskarhiivi juhataja 1929–1942, “Ajaloolise Ajakirja” peatoimetaja 1937–1940 ja Tartu Ülikooli õppejõud 1934–1941 ning üks rahvusvaheliselt enamtuntud Eesti ajaloolasi.” 6. septembril oli kasutusel ka eritempel, mis nagu ümbriki Lembit Lõhmuse kujundatud.

Otto (ka Otu) Liiv sündis 6. septembril (vkj. 24. augustil) 1905. aastal Narvas väikekaupmees Aleksander Liivi ja tema naise Alviine (sünd. Sekte) pojana. 1912. aastal alustas ta õpinguid Narva Kommertskoolis, õppis seejärel Narva Poeglaste Gümnaasiumis ja alates 1919. aastast Tallinna Linna Poeglaste (Gustav Adolfi) Gümnaasiumis, mille lõpetas 1923. aastal. Sama aasta 10. septembrist kuulus Otto Liiv Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna üliõpilaste nimekirja (mat-

rikkel nr. 4538), kus õppis peaainetena Eesti ja üldajalugu. Alustanud juba 1922. aastal õpilasena Eesti Kirjanduse Seltsi kodu-uurimise toimkonna ülesandel andmete kogumist Lüganuse kihelkonna kirjeldamiseks, jätkas ta seda järgnevatel suvedel tudengina. Töö tulemusena ilmusid uurimused “Mõningaid mälestusi ja sõnalisi traditsioone Lüganuse kihelkonnast” ning “Jooni Lüganuse minevikust kirikukroonika järgi” (Eesti Kirjandus 1924, nr. 8 ja 1926, nr. 1–3). Samuti kogus ta andmeid Virumaa teiste kihelkondade kohta. Arheoloogia kabineti stipendiaadina kirjeldas O. Liiv Hargla ja Viru-Jaagupi kihelkonda. 1925–1926 registreeris ta Akadeemilise Ajaloo Seltsi ülesandel kinnismuistiseid nende kaitse alla võtmiseks muinasnõukogu poolt.

1927. aastal lõpetas Otto Liiv ülikooli, omandades filosoofiamagistri kraadi Eesti ja Põhjamaade ajaloo alal töö eest “Vene asustus Alutagusel kuni XVIII sajandi I veerandini” (Tartu, 1929), millele professorid Arno Rafael Cederberg ja Peeter Treiberg (Tarvel) andsid väga hea hinnangu.

Pärast ülikooli lõpetamist hankis O. Liiv praktilisi arhiivitöö kogemusi Tallinna Linnaarhiivis kahe tolle aja parima arhiiviasjatundja, Otto Greiffenhageni ja Paul Johanseni käe all,

kes on oma käealuse kohta kirjutanud: “Sellega tõendab Tallinna linnaarhiivi juhatus, et härra mag. phil. Otto Liiv oli linnaarhiivi teenistuses uuema osakonna korraldajana 1. juunist 1927 kuni 1. juulini 1928. Selle aja jooksul korraldas härra mag. Liiv eeskätt arhiivimaterjali 18. ja 19. sajandist, ühtlasi ka arhiivi rootsiaegseid ja orduaegseid ürikuid. Siin omandas ta teadmisi alamsaksa ja ladina paleograafia alal, millised võimaldasid temale iseseisvalt valmistada ürikute – regesteid. Hääde saksa ja rootsi keelte teadmiste varal oli tal võimalik süveneda eriti rootsiaegsesse Eesti ajalukku.”

Arhiivipraktika kõrval Tallinna Linna Komertskoolis ajalootunde andes sai Otto Liiv ka pedagoogilise töö kogemused. 1928. aastal määrati ta Tartu ülikooli stipendiaadiks ning komandeeriti doktoritöö ettevalmistamiseks Helsingi, Stockholmi, Uppsala, Kopenhageni, Lüübeki, Hamburgi, Berliini, Potsdami ja Pariisi arhiividesse ja raamatukogudesse. Teadusliku töö tegemise kõrval tutvus ta põhjalikult ka külastatud maade arhiivikorraldusega.

1929. aasta 1. oktoobrist kinnitati O. Liiv Riigi Keskarhiivi juhataja kohusetäitjaks ning 1933. aastal selle juhatajaks (1935. aastast nimetati direktoriks). Otto Liivi kandidatuuri arhiivi juhataja kohale toetas Akadeemiline Ajaloo Selts ja Arhiivinõukogu. 1931. aastal külastas Otto Liiv Lätit, Leedut, Poolat, Tšehhoslovakkia, Austriat ja Saksamaad, et selgitada välja Eesti ajalugu puudutavaid dokumente sealsetes hoidlates. 1935. aastal viibis ta sel eesmärgil koos Jüri Uluotsaga kaks nädalat N. Liidus, tutvudes Leningradi ja Moskva arhiividega. Lisaks taheti saada andmeid Esimese maailmasõja ajal Venemaale viidud ja reevakueerimata jäänud arhiivide saatuse kohta. 1935. aastal Stockholmis peetud Põhjamaade ajaloolaste kongressil ja arhivaaride päeval esines Otto Liiv ettekandega Eesti majanduslikust olukorrast Põhjasõja ajal, järgmisel aastal pidas ta Helsingis ettekande eestlaste Soome pagemisest 18. sajandil. 1937. aastal külastas Otto Liiv Belgia, Hollandit ja Saksamaad, et jätkata uurimist oma doktoritöö teemal. 1938. aastal Zürichis toimunud ülemaailmse ajaloolaste kongressi arhiivisektsioonis rääkis Otto Liiv arhivaalide publitseerimise tehnilisest küljest. Saades Riigi Keskarhiivi etteotsa, oli Otto Liiv 1929. aastast arhiivinõukogu liige ja 1935. aastast selle abiesimees. Alates Eesti Arhivaaride Ühingu loomisest 1939. aastal oli ta ka selle abiesimees. Oluline osa oli Otto Liivil Eesti esimese, 1935. aasta arhiiviseaduse väljatöötamisel, mis sai edasise arhiivikorralduse aluseks Eestis. Tema juhtimisel

tehti Riigi Keskarhiivis väga palju ära arhivaalide kogumisel, korrastamisel ja teadustöö taseme tõstmisel. O. Liiv oli Eesti Riigi Keskarhiivi Toimetiste I–VII (Tartu, 1931–1941) väljaandmise algataja ja üks koostajaid. Toimetistes anti ülevaade arhiivikogudest ja arhiivi tegevusest ning seeläbi sai arhiiv tuntuks ka väljaspool Eestit. Otto Liiv oli “Arhiivinduse käsiraamatu” I–II (Tartu, 1933–1936) üks koostajaid ja autoreid. “Arhiivinduse käsiraamat” on jäänud tänaseni asendamatuks Eesti arhivaaride tööalal.

Otto Liiv oli juba 1931. aasta 8. oktoobril sooritanud doktori suulise eksami komisjoni ees, kuhu kuulusid professorid A. R. Cederberg, Gustav Suits ja Peeter Treiberg (Tarvel). Dissertatsiooni kirjutamine arhiivi juhtimise kõrval kujunes aga aeganõudvaks ja seda tuli sageli öötundidelgi teha. 1935. aasta 11. mail kaitses Otto Liiv doktoriväitekirja Eesti majanduslikust olukorrast 17. sajandi lõpul (*Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgang des XVII Jahrhunderts*. – Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused XXVII, Tartu, 1935). Tema oponentideks olid dotsendid Hendrik Sepp ja Juhan Vasar. Otto Liivi doktoritöö hinnati Eesti ajaloo kapitali kõrgema preemia, 300 krooni vääriliseks.

Otto Liiv abiellus 1933. aasta jaanuaris Irene-Martha Vedleriga (sünd. Riias 23.02.1909) ja sama aasta 7. novembril sündis neil poeg Henn.

Olles alustanud 1934. aastal ülikoolis loengute pidamist arhiivindusest, Eesti ja keskaja ajaloost, omandas O. Liiv 1936. aastal eradotsendi ja 1938. aastal dotsendi astme Eesti ja Põhjamaade ajaloo alal. Õppeülesandeid täitis ta ülikoolis kuni 1941. aasta I semestrini.

Oma väheste eluaastate jooksul jõudis O. Liiv avaldada hämmastavalt suurel hulgal algallikatel põhinevaid uurimusi. Ta teadustööde bibliograafia sisaldab kokku paarsada nimetust: monograafiad, artiklid, ülevaated ja arvustused. Otto Liivi uurimistööl hõlmas põhiliselt Eesti ajalugu 17. sajandi teisel poolel, aga ka 18. ja 19. sajandil, samuti arhiivindust ja arhiivinduse ajalugu. Tema teaduslike tööde kõrget taset ja aktuaalsust näitavad rohked retsensioonid nii Eesti kui ka Soome, samuti Rootsi, Läti, Saksa, Poola, Hollandi, Ungari ja Prantsusmaa erialaväljaannetes.

1926. aastast kuulus O. Liiv Ajaloolise Ajakirja toimetusse ja oli selle peatoimetaja aastatel 1937–1940. Ta oli “Eesti ajaloo” III köite (Tartu, 1940) tegevtoimetaja ning “Eesti majandusajaloo” (Tartu, 1937) toimetaja, samuti nende väljaannete mahukate peatükkide autor. “Eesti biograafilise leksikoni” ja selle täiendusköite paljud väga põhjalikud artiklid on Otto Liivi sulest, ta

Otto Liiv arhiivis oma
töölaua taga.
Ajalooarhiiv 5237-1-83, l. 10

tegi kaastööd ka "Eesti entsüklopeediale". Tema kirjutisi ilmus, osaliselt varjunime A. Merivälja all, paljudes Eesti ajakirjades ja ajalehtedes, nagu Akadeemia, Looming, Eesti Kirjandus, Sõdur, Postimees, Edasi, Odamees, Linnad ja Alevid, Maaomavalitsus, Areng, Tähised, Nädal Pildis, ERK jm. Kasutades oma aja moodsa meedia võimalusi, esines ta ka ajaloolaste loengutega ringhäälingus. Ta avaldas Eesti arhiivindust ja ajalugu tutvustavaid artikleid mitmes välismaa erialaajakirjas: Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte, Archivalische Zeitschrift, Historiallinen Aikakauskirja, Historiallinen Arkisto ja Baltic and Scandinavian Countries.

Otto Liiv oli 1930. aastast Õpetatud Eesti Seltsi juhatuse liige ja 1935. aastast selle abiesimees. Sihtasutuse Eesti Rahva Muuseum valitsuse abiesimees 1938. aastast. Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi asutaja ja juhatuse liige alates 1931. aastast. Juhtivalt osales ta Eesti Kirjanduse Seltsi ja Akadeemilise Ajaloo Seltsi tegevuses. 1934. aastal valiti ta Riia Ajaloo ja Muinsuste Seltsi auliikmeks ja 1936. aastal Rootsi Ajalooliste Käsi-kirjade Väljaandmise Seltsi (*Kungl. samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia*) välismaiseks liikmeks. 1938. aastal ühines Otto Liiv Tartu Rotary klubiga.

Seoses baltisakslaste Eestist lahkumisega määrati Otto Liiv Eesti-Saksamaa vaheliste kultuuriväärtuste väljaviimise küsimustes moodustatud segakomisjoni arhiivialase töörühma esimeheks. Nõukogude okupatsiooni ajal jätkas Otto Liiv arhiivi juhtimist, mis nimetati nüüd ENSV Riigi Keskarhiivi Tartu osakonnaks. Sõjategevuse

Tartusse jõudes korraldas ta arhiivi kaitset tuleohu eest. Arhiiv sai ka mõned mürsutabamused, kuid tänu arhivaaride ennastsalgavale tegevusele suudeti arhiivikogud hävingust päästa. Saksa okupatsiooni ajal olevat Otto Liivil olnud probleeme, kuna ta oli vasakpoolsete ja Pätsi-vastaste vaadete, võtnud tööle mõned kommunistid, suhtunud juunipöördesse ja sellele järgnenud ümberkorraldustesse arhiivides pooldavalt ning teinud koostööd Nõukogude võimuorganitega. Kuulati üle ka mitmeid arhiivitöötajaid, et selgitada välja Otto Liivi meelusus. Arhiivjuhtimisest jäi ta kõrvale, direktori kohusetäitjaks sai Erik Tender, kuid selle põhjuseks oli Liivi järsult halvenenud tervis. Kehv tervis oli talle olnud probleemiks juba lapsepõlves, kuid see jäi tema väsimatu energia varju. 1938. aastal ilmnnesid tõsised tervisehäired, kuid see arvati olevat ületöötamise tagajärg. 1941. aasta suvel diagnoositi aga vähk, ja kuigi Otto Liiv viibis pikka aega ravil Tallinna onkoloogiahaiglas, suri ta 1942. aasta 10. detsembril. Ta on maetud Tartu-Jaani uuele kalmistule.

Otto Liivist on küll kirjutatud mitmeid lühemaid või pikemaid artikleid, kuid seni puudub tema elu ja tegevuse erinevaid tahke haarav põhjalik üldkäsitus. Otto Liiv väariks seda aga igal juhul. Tema sajas sünniaastapäev võiks olla tänastele ajaloolastele innustuseks Otto Liivi kui ajaloolase, arhivaari, õppejõu, teaduselu organisatori ja miks mitte ka kui inimese terviklikuks käsitluseks. Allikmaterjale on selleks piisavalt ja mitmed ajaloolased on teinud tõhusat eeltööd.

Peep Pillak